

MILLIY MENTALITET VA YOSHLAR MADANIYATIDAGI O‘ZGARISHLAR

O‘tayev G‘.G‘

Toshkent tibbiyot akademiyasi o‘qituvchisi

АННОТОЦИЯ

В развитии молодежной духовной культуры важны философские категории и диалектные законы, что способствует функциональным изменениям в содержании взаимосвязи. Структурные элементы культурного процесса, форма и содержание в его внутренней сущности проявляются на основе национального менталитета.

ANNOTATION

Philosophical categories and dialect laws are important in the development of youth spiritual culture, which contributes to functional changes in the content of the relationship. The structural elements of the cultural process, the form and content in its internal essence are manifested on the basis of the national mentality.

Mamlakatimizda yosh avlod tarbiyasiga davlat siyosati darajasida e‘tibor qaratilishi bu sohaning naqadar muhim ahamiyatga ega ekanligidan dalolat beradi. O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning barkamol bo‘lib voyaga yetishi uchun sharoitlarni yaratish borasida muhim hujjatlar qabul qilindi. O‘zbekiston mustaqil taraqqiyot yo‘liga qadam qo‘yganligining ilk kunlaridan boshlab mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy, ma‘naviy-ma‘rifiy sohaga davlat siyosati darajasida ahamiyat berildi. Shuningdek, ushbu siyosat o‘zini to‘liq oqlaganligi

mamlakatimizning yaqin tarixi mobaynida bosib o'tgan tarixiy yo'li misolida amalda o'zini to'la oqlaganligini ko'rishimiz mumkin. Bunday islohotlarning davomi sifatida ta'kidlash joiz, bugungi globallashuv davrida, dunyoda mafkuraviy kurash avj olgan sharoitda doimo ogoh, sezgir va ma'naviy uyg'oq bo'lib yashashimiz, eng katta boyligimiz bo'lmish yurtimizdagi millatlararo ahillik, o'zaro mehr-oqibat hamda hamjihatlik muhitini ko'z qorachig'idek asrash va mustahkamlash yo'lida olib borilayotgan ishlarimizning ma'no-mazmunini tushunib etishimiz lozim. O'sib kelayotgan yosh avlodni vatanparvarlik va millatparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb vazifadir. Bu esa oilada va o'quv dargohlarida ta'lim hamda tarbiyaga e'tiborni kuchaytirishni taqozo etadi. Muxtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev tomonidan mazkur soha yechimiga qaratilgan qator qonun hujjatlari imzolanib, farmon, qaror va farmoyishlar qabul qilinmoqda. Bular yurtimizda ma'nau yetuk, dunyoqarashi teran, mustaqil fikrlovchi, e'tiqodi mustahkam, siyosiy-ma'naviy saviyasi hozirgi davr talablariga to'la javob beradigan barkamol avlodni kamol toptirishga xizmat qilmoqda.

Yoshlar ma'naviy madaniyatni rivojlantirishda falsafiy kategoriyalar va dialektik qonunlar muhim bo'lib, bu o'zaro bog'liqlik mazmundagi funksional o'zgarishlarga xizmat qiladi. Madaniy jarayonning tarkibiy elementlari, uning ichki mohiyatida shakl va mazmun milliy mentalitet negizida namoyon bo'ladi. Bugungi kunda yoshlarimiz mentalitetidagi funksional o'zgarishlar namoyon bo'lishining asosiy shakllari mavjud. Birinchidan, submadaniyat nuqtai nazaridan sobiq ittifoq davrida yoshlarning madaniy faoliyati, ijtimoiy ongi, mafkuraviy qarashlariga ta'sir ko'rsatgan sovet madaniyatining muhim ko'rsatkichlari bo'ldi. Ushbu jarayonda yoshlarning axloqiy ongi, milliy mentalitetida davr mafkurasining hukmron g'oyasi mustahkam joy oldi. "Insonning mehnatdan begonalashuv jarayoni sobiq Ittifoq davrida yaqqol namoyon bo'lgan edi. 1965 yildagi iqtisodiy islohotlar, 1979 yildagi rejalashtirish tizimining islohoti, 1987 yildagi xo'jalik mexanizmi islohoti mehnatga yondashishda sezilarli samara bermadi, aksincha iqtisodiyotga partiyaviy rahbarlik va haddan tashqari mafkuralashtirilganlik iqtisodiy qarama-qarshiliklarni

kuchaytirib yubordi”¹. Odamlar dunyoqarashida uzluksiz inqilobgacha bo‘lgan davr qoralanib, go‘yoki jamiyatda turli millat vakillarining birlashgan ittifoqida madaniy meros va submadaniyatlar shakllanganligi yuqori darajaga ko‘tarildi. Natijada ijtimoiylashuvning mahsuli sifatida qadriyatlarga nisbatan ma‘naviy yondashuvdan chekinishlar sodir bo‘ldi.

Mazkur ma‘naviy translyatsiyasining asosida ma‘naviy madaniyatga doir me‘moriy obidalarning qadrsizlanishi, buyuk diniy ulamao va allomalarning merosini kamsitilishi vujudga keldi. Jumladan, masjid va madrasalar moddiy ehtiyojlarga xizmat qiladigan obyektlarga aylantirildi. Ikkinchidan, yoshlarning ma‘naviy madaniyati mustaqillik davrida milliy mentalitetni rivojlantirishga qaratildi. Shu bilan birga jamiyatda yoshlar faoliyatida g‘arbga intilish kuchayib, yangi madaniyat elementlarining kirib kelishi natijasida ma‘naviy madaniyatdagi funksional o‘zgarishlar sodir bo‘ldi. Ayniqsa, G‘arb ommaviy madaniyatidagi stereotiplar va kosmopolitizm g‘oyalari yoshlar tomonidan qadriyat sifatida qabul qilina boshlandi. Bunday ijtimoiy-madaniy tafakkur xalqimiz dunyoqarashiga yot g‘oyalar sanaladi. Ayniqsa, “komopolitizm g‘oyasi o‘zbeklarning mentalitetiga to‘g‘ri kelmaydigan buzg‘unchi g‘oyadir. Chunki, unga ergashish mustaqilligimizdan mahrum bo‘lish demakdir. Biz uchun bu yorug‘ jahonda o‘zbeklarning yashaydigan joyi bitta – bu ham bo‘lsa – mustaqil O‘zbekiston davlatidir”².

Yoshlarning bu madaniyatga ergashishi ijtimoiylashuv sifatida badiiy va estetik timsollarda amalga oshirildi. Xususan badiiy madaniyatda ijtimoiylashuvning vazifasi asosiy sifatida qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish, shaxsiy namuna ko‘rinishida badiiy asar qahramonlarini namuna qilishga asoslanildi. Estetik madaniyatda esa jamiyatda G‘arb individualizmiga intilish, milliy qadriyatlardan ko‘ra ommaviy madaniyatni, ya‘ni aslida ichki mohiyati bilan milliylikka zid, lekin tashqi jihatidan bir lahzalik go‘zallikka ega sahnalarni ustun qo‘yish ilgari surildi.

¹ Umurzoqov B., Rahimov M. Mehnat munosabatlari va mentalitet. –Toshkent: O‘zbekiston, 2005. 10-bet.

² Yaxshilikov J., Muxammadiyev N. Milliy g‘oya: O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent: Cho‘lpon, 2018. 320-bet.

Jamiyatda ma'naviy madaniyat yoshlar ijtimoiy ongiga zamonaviy sanoatlashgan ko'rinishda tarixiy va dunyoviy badiiy timsollar orqali singib boradi. Ushbu ma'naviy madaniyatni o'rganishda yoshlarning idrok etish, anglash, tahlil etish kabi xususiyatlari muhim sanaladi. Badiiy ko'rinishdagi adabiyot, san'at, musiqa, tasviriy san'at, kino san'ati kabilar barchasi milliy mentalitetda ma'lum bir qiymatga ega bo'lib, muayyan qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham yurtimizda "yoshlarning milliy mentalitetini shakllantirish va rivojlantirishda tarixiy xotira, xalqning jamoaviy fazilati, hamdardlik va Vatan tuyg'usi, mehnatsevarlik, insonparvarlik va hokazo fazilatlarning o'rni va ahamiyati buyuk tarbiyaviy va ibrat omillari bo'lib xizmat qiladi"¹. Ma'naviy madaniyatning yoshlar faoliyatidagi qiymatni oshirish jarayonida bevosita milliy va jahon durdona asarlariga munosabatni tubdan o'zgartirish, birinchi navbatda, milliy klassik merosga, keyin esa ichki va tashqi dunyoning adabiyotlariga hurmat ruhini shakllantirish lozim. Chunki ma'naviy madaniyatning ma'lum shakllarini jamiyatda namoyon bo'lishi orqali yoshlarni muayyan milliy qadriyatlar tizimidan begonalashishidan asrab qolamiz.

Ma'naviy madaniyatdan begonalashishning eng qadimgi shakllaridan biri bu yoshlarning norasmiy madaniy ko'rinishdagi assotsiatsiyalar yoki tashkilotlarga a'zo bo'lishidir. Shuning uchun ham yoshlar ijtimoiy hayotida submadaniyatlar paydo bo'lishining asosiy sababi jamiyatda sodir bo'layotgan salbiy jarayonlarda yuqori turuvchi madaniyatga e'tiborning kuchayishi hisoblanadi. Bunday hodisalarga nisbatan ma'naviy madaniyatning an'anaviy ko'rinishlarini qarshi qo'yish va milliy mentalitetni rivojlantirish dolzarb sanaladi.

Bugungi kunda jahon yoshlari madaniy xulq-atvorida turli xil stereotiplar paydo bo'la boshladi. Ular orasidan milliylik va umuminsoniylik tamoyillariga erkinlik sifatida karaydigan jamoaviylikka asoslangan sharqona mentalitetdan o'z ijtimoiy hayotini chetga olib qochadigan, jamoa hayotini xoxlamaslik, bo'sh vaqtini

¹ G'aybullayev O. Estetik madaniyat. –Toshkent: Navro'z, 2020. 146-bet.

o‘zi individual o‘tkazishga intiladigan, ijtimoiy ehtiyojining yetishmasligi tufayli muayyan submadaniyatda faollikka aylanganlar paydo bo‘la boshladi. Bunga sabab “rivojlangan mamlakatlar nafaqat sanoat mahsulotlari, informatsion va mafkuraviy ta’sir ko‘rsatish orqali balki o‘z xalqi tabiati, fe‘l-atvori, mentalitet o‘ziga xosliklarini muntazam ravishda dunyo xalqlari turmush tarziga, hayotining barcha jabhalariga izchil singdirishga intilmoqda.

ADABIYOTLAR

4. Otamuratova F. Milliy qadriyatlar va milliy ruhiyat // Xalq ta’limi. – Toshkent, 2000. – № 3. – B. 39-42.
5. O‘tanova U. Milliy o‘zlikni anglashning yashovchanlik siri // Tafakkur. – Toshkent, 2006. - № 3. – B. 122-123.
6. Xamraev L. Abadiy qadriyatlar // Inson va siyosat. – Toshkent, – 1991.– № 1. – B. 32-33.
7. Xoshimov Sh. Qadriyat nima degani? (qadriyat so‘zining ma’nosi, uning tarixi, ahamiyati xaqida) // Guliston. – Toshkent, – 1995. –№ 1. – B. 4-5.
8. Xonazarov Q. Milliy mentalitet – taraqqiyot omili // Muloqot. – Toshkent, 2000. –№ 3. – B. 2-4.